

UDK 130.2

316.42:130.2

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Primljeno: 24. veljače 2000.

Čovjekova sudbina: Rebarbarizacija, genetsko demontiranje ili druga modernizacija?

Dva moguća scenarija nadolazećeg vremena – Od Eliasa k Sloterdijku ili k Becku?*

Željko Maurović

Rijeka

Sažetak

Članak pokazuje da ideja utopije nema nužno negativno određenje. Utopijski racionalizam jest racionalizam koji je unaprijed osuđen na neuspjeh (K. Popper). Kolikogod dobrohotan bio njegov ishod on ne donosi sreću, već samo dobro poznatu bijedu bivstvovanja koja je osuđena na život pod vlašću tiranina. Glede budućnosti ljudskog roda drži se da mora postojati prostor za neobične i različite ideje o budućnosti čovječanstva ili društva. Predočeni su primjeri dvaju različitih modela o budućnosti čovječanstva, Sloterdijkov koncept **Homo Geneticus** i Beckova ideja o drugoj modernizaciji. Na kraju je predstavljena Nozickova teorija **minimalne države** kao potpora rivalitetu, ne samo dvjema spomenutim idejama, već i bilo kojim iskazanim ili zamišljenim konceptima utopije.

Ključne riječi: »druga modernizacija«, genetsko demontiranje, »homo geneticus«, »minimalna država«, rebarbarizacija, utopija, utopijski racionalizam

UVOD

Riječju **utopija**, od Thomasa Morusa do danas, uobičajeno je označavati društveno-politički poredak bez privilegija i nepravdi. Jedna od ključnih i prijepornih značajki svih dosad opisanih utopija je, navodno, njihova »gotovost«, dovršenost jednom zauvijek. U tehnologijskim utopijama, znanost, kao *deus ex machina*, rješava sve probleme i jamči da je ta dovršenost savršeno izvedena. To je sve do najnovijeg vremena, izgledalo neprijepornim. Drugačije je s pokušajima političkih elita. Posljednja, bar zasad, revolucionarna utopija, koju je njezina politička elita legitimala stavom internacionalizma onih što »ništa nisu a bit će sve«, propala je s »padom berlinskog zida«. Zašto je propala? Ima li izgleda za povratak ili rekonstrukciju utopije? Da li je i zašto bi utopija bila za sudbinu ljudskog roda negativna? Utopiju engleski filozof K. Popper izjednačuje s »zatvorenim društvom« kojeg, među ostalim, definira kao društvo što sličić... **stadu** (istaknuo M. Ž.) ili plemenu zbog činjenice da je riječ o semi-organskoj zajednici, čiji članovi su vezani semi-biologijskim vezama«. Na njega se može primijeniti u velikoj mjeri tzv. organska ili biologijska teorija društva (Popper, 1972:355 i dalje). Utopist je holist – želi promijeniti sve i početi ispočetka.

* Rad je prezentiran na interdisciplinarnom znanstvenom kolokviju »Tijekovi i mijene mišljenja, svijeta i čovjeka«, Zagreb, 24. i 25. veljače 2000.

Utopizam, čak i kad je iskazan u racionalnoj formi, nije drugo do pseudo-racionalizam te fascinacija koju budućnost izaziva kod utopista nema ništa s racionalnim predviđanjem. U nastojanju da ostvari svoj povijesno zacrtani cilj utopist griješi, tvrdi Popper, u najmanje dvije stvari: **prvo**, ne postoji niti jedna racionalna metoda kojom bi bilo moguće spoznati koje je to i kakvo savršeno društvo i **drugo**, nepoznato je i neće nikad biti poznato ono »sve« jednog društva te se dakle neće moći ni zamisliti mogućnost mijenjanja »cijelog« društva.

Neovisno o stupnju našeg slaganja s Popperovom socijalnom filozofijom predlaže se radi daljeg razmatranja, prihvatiti ta dva stava kao neku vrstu početnih plauzibilnih uvjeta iz kojih slijedi da nije moguće doći do racionalnog, znanstveno utemeljenog objašnjenja o tomu što je to savršeno društvo, kako to vjeruje utopist (Popper navodi slavne primjere Baconovog **znanja koje je moć** i Platonove **vladavine mudrih** kao tipične iskaze lažnog racionalizma što je fasciniran idejom kreacije moćnih strojeva i utopijskog društva a svoju **volju za moć** temelji na nečijoj (svojoj?) intelektualnoj nadmoći.).

Za ovu prigodu obradit će se rekonstrukcija stavova o napretku u dva po mnogo čemu suprotstavljena pristupa, dodajući prethodno navedenim početnim uvjetima i jednu, standardnu teoriju društvenog razvoja kao napredovanja civilizacije s mogućim diskontinuitetom, rebarbarizacijom, što je zastupa njemačko-nizozemski sociolog Norbert Elias. Iz tako ocrtane početne pozicije, opisat ćemo **scenarij za budućnost** njemačkog filozofa Petera Sloterdijka u kontroverznom tekstu pod nazivom **Regeln für den Menschenpark** što je izazvao burnu polemiku u Njemačkoj.

Njegovom genetskom utopizmu i pozivanju na Platona, Nietzschea i Heideggera suprotstavlja se Ulrich Beck i njegova koncepcija budućeg društva do kojeg vodi razlikovanje među prvom i drugom Modernom s pojmom refleksivnog moderniziranja (Becku u pomoć dolaze de Tocquville, Kant, (i opet) Nietzsche). Zaključno se završava apologijom utopije, ali samo kao skele za **minimalnu državu** (R. Nosick) koja kao da je jedina moralno legitimna.

1. ELIAS ILI ČOVJEK NA KONTINUUMU MOĆI

Pristup svojoj **teoriji civilizacije** (*Zivilisationsteorie*) Norbert Elias (1879–1990) nudi u rečenici jednog srednjovjekovnog bontona: »Stvari što su nekad bile dozvoljene sad su zabranjene«. (Elias, 1976). No, nakon zapadanja u barbarizaciju jednog civiliziranog naroda kao što su to Nijemci tridesetih godina našeg stoljeća, postavlja se pitanje ne bi li se stav morao obrnuti, ne bi li trebao glasiti: »Stvari koje su ranije bile zabranjene sada su dopuštene!«.

Ako je tomu tako, ne bi li to značilo da se živi u vremenu civilizacijske regresije, rebarbarizacije? (Elias, 1990). Zašto je u drugoj četvrtini 20. stoljeća, u jednog visokociviliziranog naroda, došlo do sloma standarda civilizirane svijesti?« – pita se Elias. Njegova teorija civilizacije, na primjerima kao što je transformacija humanističke elite njemačke klase u nacionalističku, želi razjasniti kako može doći do »rebarbarizacije« i koji su to faktori, ako se ne želi sve svesti na utjecaj stranačke doktrine i tzv. problem fašizma. Ključni je problem svakog civilizacijskog procesa, drži Elias, kako da ljudi zadovolje svoje elementarne potrebe uz suživot s drugima, a da pritom zadovoljenje ne ide na uštrb zadovoljenja potreba drugih ljudi. Da se zbog tog ne uništavaju i ne

škode si uzajamno. Dok se na ranijim stupnjevima društvenog razvoja vlastite forme zajedničkog života ljudima iskazuju samorazumljivima, tek se vrlo kasno, otprilike u naše doba, susreću sa spoznajom da se uzorci (*Muster*) ljudskog života, običajnosti i porijekla, razlikuju i vrlo su nestalni. Ne može se shvatiti slom civiliziranog ponašanja i senzibiliteta ako se ne razumije kako uopće dolazi do razvoja nekog civiliziranog ponašanja i senzibiliteta u europskim društvima (Elias).

U osnovi Eliasove povijesosociološkijske metode stoji uvjerenje o ljudima koji kao da su semiautonomni – ni potpuno samostalni ali niti u potpunosti ovisni o društvenom okruženju. Instrument kako bi se pluralna egzistencija ljudi sociološkijski dovela do izraza jest pojam figuracije (*Figuration*). Figuracije su mreže ljudskih odnosa što, rastućom međuovisnošću ljudi u razvijenom društvu, postaju sve kompleksnijima. Figuracije su modeli socijalnih procesa u permanentnoj mijeni. Kao relativno autonomni, ali i relativno ovisni ljudi se međusobno drže »u šahu«. K tomu pridolazi pojam moći koja pripada svim ljudskim odnosima. Moć Elias razumije kao vrstu monopolističke kontrole nad resursima. U kontinuiranim borbama moći i konkurenciji među ljudima nisu jednako podijeljene šanse. S Eliasom (i s Držićem!) reklo bi se »tko bi doli sad je gori a ko gori...« Moći uvijek pripada protumoć, a niti moćni nisu slobodni u provedbi svoje moći. Ne postoje samo jednostrane ovisnosti već stalno bilanciranje moći. Bilance moći (*Machtbalancen*) za Eliasa su jezgra međuljudskih odnosa. Promjene figuracija i bilanci moći Elias ne drži nužnim već društveni razvoj razumije kao figuracijski tijek (*Figurationsstrom*) koji često uzima nepredviđeni i nepredvidljiv smjer. Ne postoji nikakva nužnost, ali postoji velika vjerojatnost da se figuracije zbivaju na određen način. Primjerice, od jednog društva jednostanične društvene strukture do velikog jedinstva svjetskog društva. Pri tomu i Elias slijedi sociološku tradiciju, pridajući velik značaj nenamjeranim posljedicama ljudskog djelovanja. Individue u jednoj figuraciji uzajamno, doduše, stavljaju u pokret socijalne procese, no ne proziru ih uvijek i u potpunosti te ih ne mogu kontrolirati, a tijekom događaja im izmiče. Ovako opisana **Eliasova teorija civilizacije** – više njezin dinamički dio – poslužiti će da se na nju postave dva aktualna pokušaja prefiguracije (termin koji je dobiven »kloniranjem« Eliasove figuracije) sadašnjeg stanja stvari, odnosno dva moguća scenarija za budućnost vrste *homo sapiens*.

2. SLOTERDIJK – DOMESTICIRANA ŽIVOTINJA ILI NATČOVJEK?

Služeći se Heideggerom, Nietzscheom i Platonom kao »krajputašima« na putu čovjekova civiliziranja usporedno s permanentnim barbariziranjem (bestijaliziranjem), njemački socijalni filozof Peter Sloterdijk u svojem kontroverznom Govoru u Elmau (*Elmauer-Rede*) pod naslovom Pravila ljudskog parka (*Regeln für den Menschenpark*) opisuje cjelokupnu dosadašnju zapadnu civilizaciju kao neuspjelu domestikaciju, odgajanje *homo sapiensa*. Cjelokupni dosadašnji tijek zapadne civilizacije moguće je svesti na model literariziranog društva kojem u temelju leži zajednički san o sudbinskom zajedništvu odabranih–onih što su pismeni, što se znaju služiti knjigom. Sve od Ciceronova stava o kulturi kao odgoju/uzgoju ljudi (kultura–*coltivare*, od lat/tal. uzgajati) pa do danas, nastaje – posebno u klasično–licealnim ideologijama građanskih država 19. i 20. stoljeća – model literarnog društva kao norma političkog društva. Narodi su organizirani kao društva pismenih s težištem na prijateljskoj prisili temeljem nacionalno povezujućih kanona lektire. Sve od 1789. pa do 1945. cvali su nacionalni

humanizmi temeljeni na literarnom zanosu. No, mišljenje je Sloterdijka, da je epoha nacionalno–građanskog humanizma pri kraju. Jer, »...umjetnost pisanja pisama inspiriranih ljubavlju prema naciji prijatelja...« ne može više uspostaviti vezu na daljinu (*telekommunikation*) među onima koji nastavaju moderno masovno društvo. Literarno–humanističkim medijima u modernom društvu može se još samo marginalno pokušavati ostvariti kulturnu i političku sintezu. Prošla je, definitivno, era novovjekog humanizma kao modela i s tim iluzija da se političke i ekonomske strukture mogu organizirati po modelu literarnog, humanističkog i humanizirajućeg društva. Ako se danas pita o mogućnosti humanizma da izvuče čovjeka iz barbarstva, treba uzeti u obzir da danas bestijaliziranje prijete u najvećoj mogućoj mjeri kao ratna, imperijalna surovost s jedne, a svakidašnja bestijalizacija neobuzdanom zabavom s druge strane. Skriveno proturječje humanizma jest u tome da ljude drži »životinjama na koje je moguće utjecati« te im je zbog toga nužno posredovati pravu vrstu utjecaja. Ta se borba za ljude po Sloterdijku zbiva kao okršaj između »bestijalizirajućih« i »pripitomljavajućih« utjecaja. Čovječnost, humanizacija bi se, dakle, sastojala u tome da se vlastita priroda odluči za medije što pripitomljavaju i odbijanje onih što bestijaliziraju. Tako se za Sloterdijka, postavlja pitanje antropodiceje, postajanja čovjekom s obzirom na njegovu biologijsku »otvorenost« te moralnu ambivalenciju. Kako čovjek može postati zbiljskim iskazuje se kao pitanje medija (*Medienfrage*) ako se pod medijima razumijevaju zajednička sredstva na raspolaganju zajednici, upotrebom kojih ljudi mogu ostvariti svoju »bit«. Što je bit (*Wesen*) čovjeka moguće je naslutiti već iz Heideggerova **Pisma o humanizmu**. Tamo on, prema uvidu Sloterdijka, filozofskometaforički shvaća čovjeka kao svjetlo bitka. Čovjek je tu ocrtan kao pastir i susjed bitka, a jezik kao kuća bitka. Nalazeći se, počivajući u kući bitka, čovjek je u ekstatičkom položaju. On susudjeluje u bitku. Stanovati u kući jezika, oslušujući što je od bitka dano/izrečeno, dovodi do mirnijeg i odgojenijeg čovjeka no što to uspijeva humanistima pri poučavanju klasika kulture. Heidegger je želio uspostaviti proces sprijateljivanja u kojem će doći do spoznaje da kroz čovjeka kao mentora pitanja bitka počinje govor o novom. Kako će biti uspostavljeno društvo susjeda bitka, o tomu Heidegger ne govori, osim što se poziva na askezu kojom da bi se moglo formirati društvo mislećih s onu stranu humanističkog i literarnog socijeteta. Priroda te askeze nije jasna. Nedorečena je. No, s Heideggerom je postavljeno pitanje: Što odgaja ljude ako je humanizam kao škola ljudskog odgoja zakazao?

Nietzsche u drugom koraku nudi, po mišljenju Sloterdijka, diskurs o čovjeku kao sili pripitomljavanja i sili uzgajanja (*Zahmung* = kroćenje, pripitomljavanje; *Zuchtung* = uzgajanje, odgajanje). Prema Zaratuštri, ljudi današnjice uspješni su odgajivači koji potencijalno mogu iz divljaka stvoriti završenog, savršenog čovjeka. No, ljudi su se – uz pomoć spretnog povezivanja etike i genetike (Nietzsche je poznavao Darwinov nauku), uz svesrdno vodstvo pedagoga i svećenstva – podvrgli domestikaciji, pripitomljavanju. Za daljnji napredak ljudskog roda nužno je okrenuti se od humanizma kao temelja domesticiranja što čovjeka pretvara u domaću životinju. Temeljni konflikt koji se iz toga nadaje je borba između malih odgajivača (humanista) i velikih uzgajivača (superhumanista). Drugačije rečeno: prijatelja ljudi i prijatelja nadljudi (*Menschen–und Übermenschenfreunde*). Sloterdijk drži da nas Nietzsche s tim stavlja u situaciju promišljanja svojeg dosadašnjeg tijeka uzgoja bez uzgajivača (evolucije – prim. M. Ž.) gdje se iskazivao samo jedan bezsubjektni bio–kulturni tijek (*Biokulturelles drift*). Rasprava o razlici i ograničenju pripitomljavanja i uzgoja, koju Nietzsche

nameće, u svjetlu moguće produkcije ljudi antropotehnike, za Sloterdijka je zadaća mišljenja koju danas nije moguće izbjegavati. Uostalom, ljudska je moć u čitanju kao i odabiru, lekcijama i se-lekciji. Pomoću humanističke kulture provedena je selekcija koja je dovela do nepremostive razlike, poput razlike među vrstama (*spezies differenz*), između pismenih i nepismenih. Antropologijski rečeno, moglo bi se ljude povijesnih razdoblja definirati kao životinje sa sposobnošću čitanja i one koje tu sposobnost nemaju. Samo je jedan, doduše proturječan korak, do teze da su ljudi životinje od kojih jedne odgajaju sebi slične dok su druge od ovih odgajane. Proces civiliziranja mogao bi se, drži Sloterdijk, slijedom nezadovoljavajućih rezultata, popraviti – predstoji mogućnost genetske reforme. Mora se ispitati da li se svojstva ljudske vrste uz formulirani kodeks, budućom antropotehnologijom, daju preinačiti od fatalističkog rađanja k opcionalnom rađanju i prenatalnoj selekciji. Tim pitanjima doseže se sam horizont evolucije. Pokušaji rješavanja problema odgajanja koji za humanizam izgledaju neprevladivi imaju u povijesti zapadne misli svoje prethodnike. Već je Platon u svojem *Državniku* (*Politikos*) predstavio jedan nacrt europske politologije uzgoja. Riječ je o, takoreći, radnom dogovoru među odgajivačima o tomu kako odabrati državnika i odgojiti građane. Kod platonističkog zoološkog parka i njegova novoga uređenja, u razgovoru između Stranca i Sokrata, propituje se postoji li između populacije (građana) i direkcije (državnika, vladara) samo razlika u stupnju ili je riječ o različiti vrste. Kod razlike po stupnju riječ bi bila o slučajnom, pragmatičnom odabiru gdje se ljudskom stadu pripisuje sposobnost da periodično odabire svoje pastire. No, ako bi između voditelja ljudskog parka i stanovnika zoo-a postojala razlika po vrsti, tada bi prema Platonu trebalo odabrati upravu što posjeduje znanje, državnika koji je djelatan po talentu koji su mu namrli-bogovi. On je bliže svjetlu znanja nego konfuzna bića kojima upravlja. Riječ je o sustavnom uzgoju novih ljudskih egzemplara sličnijih svojem prauzoru. To se ne postiže odabirom upravljača glasanjem građana ni nasljednim privilegijama, već ekspertnim znanjem (*Expertwissen*) koje otjelovljuje državnik, veli Sloterdijk interpretirajući Platona. Državnik će antropotehnikom, suverenim znanjem, upravljati ljudskim resursima postižući optimalnu homeostazu dovodeći u sklad dva relativna optimuma ljudske vrste – hrabrost ratnika i filozofijsku razboritost. Zadaća takvih nad-humanista je planiranje, selekcija i odabir svojstava jedne elite konačno odgojene za cjelinu. Tako Sloterdijk čita filozofsko nasljeđe Zapada u antropogenetičkom ključu. Tako se čita Sloterdijk.

3. ULRICH BECK: SPAŠENA MODERNA ILI TKO SU DJECA SLOBODE?

Njemački sociolog Ulrich Beck, uz A. Giddensa, S. Lasha i još neke teoretičare, tvorac je sociološke teorije tranzicije industrijskog društva iz »prve« u »drugu« modernu. Jedan od ključnih pojmova te kompleksne i kontroverzne teorije je **refleksivno moderniziranje**.

To je proces što stoji u temelju prijelaza iz kasne faze industrijskog društva – Prve Moderne u moderniziranu modernu odnosno Drugu Modernu kao što je u 19. st. modernizacija ukinula okoštalo agrarno društvo i ustanovila model (*Strukturbild*) industrijskog društva. Logikom »raspodjele bogatstva« i »podjele rizika« dolazi do strukturne krize zapadnog modela industrijske države blagostanja u okrilju nacionalno državnih industrijskih društava, prostora za »refleksivno moderniziranje«. (usp. Beck, Giddens, Lash, 1996:27 i dalje). Beckova teza je da mi, doduše, još živimo u

nacionalnodržavnom industrijskom društvu, pa ipak već više ne živimo u njemu (Beck, Giddens, Lash, 1996:239). To stanje je, takoreći, neželjena sinteza inovacije i revolucije.

Refleksivno moderniziranje znači iščezavanje jedne epohe i nastajanje, istodobno jedne nove, još neimenovane. To se ne zbiva političkim izborom ili nasilnom revolucijom već kao latentna popratna posljedica (*Nebenwirkung*) uobičajenog, samorazumijevajućeg tijeka moderniziranja po modelu zapadnog industrijskog društva. (Beck, 1993:57 i dalje). Refleksivno moderniziranje je, ustvari, kreativno razaranje (*Schöpferische zerstörung*) industrijske epohe a »subjekt« tog razaranja je upravo trijumf zapadne modernizacije. S Holderlinom rečeno »Tamo gdje raste opasnost raste i mogućnost spasa«. Razlika, dakle, između dvije faze modernih društava je u tomu što jednom pred-industrijska tradicija, a drugi put tradicija industrijskog društva, postaju sebi same predmetom ukidajućih i oslobađajućih procesa, upravo samoprimjenom (*Selbstanwendung*). Više nije ciljna svrhovitost (*Zweckrationalitet*) motor društvenih promjena, već ono što Beck naziva popratnim posljedicama (*Nebenfolgen*), a to su rizici, opasnosti, individualizacija, globalizacija itd. Nije namjera da se dalje raspravlja o filozofskim, sociološkim, etičkim i drugim implikacijama i pojašnjenjima teorije refleksivnog moderniziranja, koja se, u međuvremenu razvila u veliki multidisciplinarni projekt Ludwig-Maximilian univerziteta u Münchenu, pod vodstvom U. Becka. Sukladno interesu za utopije, scenarije budućeg, opisat će se još samo pojam **djeca slobode**, mladeži za **Novo** koja se, po Becku već pojavila unutar starog industrijskog društva čini se samoodgojem kao posljedica iznova shvaćenih prostora slobode. Ta su djeca slobode dokaz Beckove teorije prijelaza, tranzicije iz **prve** u **drugu** Modernu. Ljudi danas, tvrdi Beck, žive pod pretpostavkom »pounutrene demokracije« (*Verinnerliche Demokratie*), političke slobode za koju je već de Tocquille rekao u svojoj knjizi **O demokraciji u Americi** da je boriti se protiv nje kao »boriti se protiv samog boga«. Time on, po Becku, pogađa proces samoautorizacije individuuma, prostore slobode koju su zapadnjaci do sada hvalili, ali ne i živjeli (Beck, 1997:10 i dalje). Tu slobodu individualizma kao samoaktualizacije žive danas mnogi mladi. Ostaje da se shvati: želi li se svladati strah pred prostorima slobode, živjeti svoj individualizam, htjeti ga ujedno uskladiti sa čežnjom za zajedništvom, a da to nije proturječno i nije propadanje starih vrijednosti. Put pokazuju **djeca slobode**: Oni u visokom stupnju prakticiraju apstiniranje od okoštalih struktura politike, stranaka, sindikata i drugih institucija, ne zato što su nezainteresirani za zajednicu, »apolitični« kako im tepaju odrasli (Prosjeck starosti u njemačkih političkih struktura je iznad 50 godina!). Oni otkrivaju svoje individualne prostore slobode u svakovrsnom užitku kojem se prepuštaju, a s druge (to dokazuju empirijske studije) su ozbiljno angažirani u nestranačkim dobrovoljnim socijalnim djelatnostima (samo u Americi se, prema istraživanjima R. Wuthnova, angažira permanentno, višesatno, oko 80 milijuna Amerikanaca). Bez njihova dobrovoljnog djelovanja moderna bi zapadna društva momentalno krahirala. To što svojom, opisanom »nepolitičnošću« artikuliraju djeca slobode je pitanje: Koji politički oblici i orijentacije nastaju u individualizirajućem i globalizirajućem društvu **Druge moderne**? Odgovor nije jednoznačan jer je budućnost postala multidimenzionalnom. Modeli objašnjenja koje nude stariji nisu dostatni. Kratki san o zauvijek dobrostojećem društvu prošao je. Pozivajući se na »očeve slobode« (de Tocquille – politička sloboda i individualizam; Nietzsche – individualizam kao kreativna destrukcija; Kant – ideja Svjetske republike građana) Beck tvrdi da je forma političke organizacije društva, koja

bi ugrožavala ono što djeca slobode spontano žive – politička kultura svjetskog građanskog republikanizma koja bi bila ustrojena na načelima otvorenog i adaptibilnog individualizma, na centralnom značaju svjetskograđanskih mreža, institucija, identiteta..., na novom značenju lokalnog i odbacivanju nacionalnog – ključnog značaja za političke slobode u smislu aktiviteta sposobnog za zajedništvo ali i odgovornost prema demokraciji i reformiranje institucija prve moderne. To bi potvrdilo nužnost mnogostrukosti uz ograničenje konflikta. Svjedoci smo, (Beck, 1997:32) dvaju epohalnih procesa što mijenjaju osnovu svih naših prostora djelovanja: individualizacije i globalizacije. Oni su samo načelno prijetnje. Oni prisiljavaju ali i omogućuju preoblikovanje, popravljjanje za jednu Drugu modernu. Izvor smislenosti jedne takve utopije jest politička sloboda.

4. ZAKLJUČAK

Usporedba dvije utopije, dva scenarija za budućnost – jednog koji se temelji na genetskoj preobrazbi i stvaranju nove vrste ljudi (*homo geneticus odmjenuje homo sapiensa*) i drugog, što drži da je nadolazeće vrijeme, vrijeme mogućeg ostvarenja političke utopije svjetskog građanskog društva pokazuje da: (1) Obje utopije drže da je dosadašnja, zapadna, znanstvenohumanistička civilizacija zapala u krizu što zahtijeva radikalne promjene; (2) I jedan i drugi scenarij za budućnost naslanjaju se na tradiciju zapadne humanističko filozofske misli, katkad i na iste autore, koju interpretiraju čineći od nje neku vrstu »skele« kojom učvršćuju svoju utopijsku »zgradu«; (3) Unatoč radikalnoj suprotstavljenosti u ponuđenim rješenjima, ili baš zbog njih, obje problematiziraju opstanak ljudske vrste i samorazumljivost daljeg napretka društva.

Misao vodilja ovoga teksta bila je prikazati i legitimirati ove i druge utopije u kontekstu rasprava o budućnosti. Pa kako je to moguće, a da se izbjegne oštar i utemeljen sud K. Poppera iz uvoda? To je moguće po stajalištu o **minimalnoj državi** kao pretpostavci svake utopije, osim one koja je nasilna i šteti drugomu, krši nedodirljiva prava individua. To je stav američkog, liberalnog filozofa Roberta Nozicka (*Anarchy, State and Utopia*) koji pitajući se kakve su i koliko ima mogućih utopija tvrdi: »Između svih svjetova koje mogu zamisliti, onaj u kom bih ja želio živjeti neće biti baš takav koji biste vi odabrali. No, utopija u užem smislu, mora biti najbolji mogući svijet za sve nas... u kom smislu može doći do toga?« (Nozick, 1981:316). Bilo bi, tvrdi Nozick, uznemirujuće ako bi postojala samo jedna argumentacija ili samo jedan skup razloga u korist jedne deskripcije utopije. Nema nikakvoga temelja misliti da postoji jedna zajednica što je ideal za sve ljude, a mnogo je razloga za suprotno mišljenje.

»U kom smjeru će ljudi napredovati? Kako će velike biti zajednice? Hoće li biti velikih gradova?... Hoće li većina zajednica slijediti određene utopističke vizije ili će postojati mnoge otvorene zajednice neusmjeravane određenim utopijskim vizijama?« (Nozick, 1981:351). Ukratko, ne postoji kriterij kojim bi se ustanovilo koje je to savršeno društvo. Iz toga ne slijedi poperijanski zaključak o nelegitimnosti propitivanja utopija. Preskočimo li, za ovu prigodu, složenu argumentaciju logičko-analitičkog tipa, to što nam Nozick nudi je mogućnost, čak nužnost, usporedbe raznih utopija temeljem kriterija »realni svijet–mogući svjetovi«. Utopija je ustvari skela/kostur za utopije u kojima su ljudi po načelu vlastita odabira«... slobodni udruživati se s ciljem ostvarenja vlastite vizije lagodnog života u idealnoj zajednici u kojoj nitko ne može drugima

nametati vlastitu utopijsku viziju (Nozick, 1981:330). Tko bi bio jamac poštene kompeticije između utopija? Upravo **minimalna država**, klasični liberalni koncept države kao »noćnog čuvara«, čija je zadaća osigurati »kolateralne veze« što proistječu iz nepovredivosti prava individua, zaštititi građane od nasilja, krađe, prevare i nepoštivanja ugovora. Tako nam »minimalna država«, kao skela za utopiju, jamči mogućnost realizacije utopističkih aspiracija.

LITERATURA:

- Beck, U. (1993). **Die Erfindung des Politischen**. Frankfurt (Main): Surkamp.
- Beck, U. (1997). **Kinder der Freiheit**. Frankfurt (Main): Surkamp.
- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1996). **Reflexive Modernisierung — eine Kontroverse**. Surkamp.
- Elias, N. (1990). **Studien über die Deutschen**. Frankfurt: Surkamp.
- Elias, N. (1976). **Über den prozess der Zivilisation**. Frankfurt a. Mein, bd I.
- Nozick, R. (1981). **Anarchia, Stato e Utopia**. Le Monnier. / *Anarchy, State and Utopia*. (1974). Basic Book.
- Popper, K. R. (1972). **Conjectures and Refutations**. London: Routledge and Kegan Paul. (fourth edition).
- Sloterdijk, P. (1999). Regeln für den Menschenpark / Ein Antwortschreiben zum Brief über Humanismus — die Elmauer Rede. **Die Zeit**, Nr. 38, Dossier.

MAN'S DESTINY: RE-BARBARIZATION, GENETIC DISMANTLING OR THE
SECOND MODERNIZATION
TWO POSSIBLE SCENARIOS FOR THE COMING AGE – FROM ELIAS TO
SLOTERDIJK OR TO BECK?

Željko Maurović
Rijeka

Summary

The attempt was made in this article to show that concept of Utopia is not, necessarily, a negative one. According K. popper, Utopian rationalism is a self-defeating rationalism. However benevolent its ends, it does not bring happiness but only familiar misery of being condemned to live under tyrannical government. But, in the matters of the future of Humanity, as we claim, it must be space for the most strange and different concepts of Community and/or Society. Thus, example is giving of two different models of the future Society, Sloterdijk's concept of Homo Geneticus and Beck's idea of the Second Modernisation. Finally it is given a Nozick's Theory of "Minimal State" as support to the competitiveness, not only the two mentioned but for any, given or unimaginable, concept of Utopia.

Key words: Genetic Dismantling, Homo Geneticus, Minimal State, Re-barbarization, Second Modernization, Utopia, Utopian rationalism

DAS MENSCHLICHE SCHICKSAL: REBARBARISIERUNG, GEN_DEMONTAGE
ODER ZWEITE MODERNISIERUNG?
ZWEI MÖGLICHE SZENARIEN DER KOMMENDEN ZEIT – VON ELIAS ZU
SLOTERDIJK ODER ZU BECK

Željko Maurović
Rijeka

Zusammenfassung

In dieser Arbeit wollten wir zeigen, dass der Utopie-Begriff nicht unbedingt eine negative Bedeutung hat. Nach K. Popper ist der utopische Rationalismus jener Rationalismus, der schon im voraus zum Scheitern bestimmt ist. Wieviel wohlwollend sein Ergebnis sein mag, bringt er kein Glück, sondern nur die schon bekannte Armut des Daseins, die unter der Tyrannei zu leben hat. Im Hinblick auf die Zukunft der Menschheit glauben wir jedoch, dass es einen bestimmten Spielraum für ungewöhnliche und verschiedene Ideen über die Zukunft der Menschheit oder Gesellschaft geben muss. Deswegen werden hier zwei verschiedene Modelle über die Zukunft der Menschheit dargestellt: das Konzept homo geneticus von Sloterdijk und die Beck'sche Idee über die zweite Modernisierung. Abschließend wird Nozick's Theorie des Minimalstaates dargestellt, und zwar als Unterstützung der Rivalität zu den zwei oben genannten Theorien, sondern zu irgendwelchen schon formulierten oder gedachten Utopie-Konzepten.

Grundausrücke: Gen-Demontage, Menschheit, Rabarbarisierung, Utopie, utopischer Rationalismus, zweite Modernisierung